

Johannes Kohonen

”Itte toimin puhtaasti ja muut tehköt mitä haluaa.” Huippu-urheilun etiikkaa urheilijoiden tulkitsemana

Menestyneen urheilijan kostea illanvietto, massiiviset vuositulot ja tietenkin doping ovat lehtiotsikoiden vakioaiheita. Yhteistä tämän tyyppisille uutisille on paitsi pyrkimys yleisön mielenkiinnon herättämiseen myös se, että ne kytkeytyvät urheilun eettisiin kysymyksiin.

Omaa kiinnostustani huippu-urheilun etiikkaan selittää urheilijänäkökulman vähäinen näkyvyys ja aiheeseen liittyvän keskustelun voimistuminen 2000-luvulla. Yhdeksän vuotta kestäneen päätoimisen hiihtourani varrelle mahtuivat myös Lahden MM-kilpailut 2001, jolloin kuusi suomalaista hiihtäjää jäi kiinni kielletyn menetelmän käytöstä. Heistä neljä oli miehiä, kilpakumppaneitani kotimaan la-duilta. Episodia suhteellisen tarkasti seuranneena ja myös ulkomaalaisten urheilijoiden kanssa tapahtuneesta keskustelleena mieltäni jäi askarruttamaan urheilijan ajatusmaailma.

Artikkelini perustuu opinnäytteeseen, jota varten haastattelin viittä suomalaista huippu-urheilijaa.¹ Sukupuoli ei ollut kriteeri haastateltavien valitsemiselle, mutta he olivat kaikki yksilölajien urheilijoita, jotka olivat edustaneet Suomea kansainvälisissä kilpailuissa. Aktiiviset urheiluvuodet ajoittuvat 1990- ja 2000-luvuille, ja osalla heistä oli mitalisijoituksia EM-, MM- tai olympiatasolta.

Urheilun etiikan ymmärrän tässä yhteydessä virallisten instituutioiden linjausten mukaisesti. Niitä ovat Suomen Liikunnan ja Urheilun ”reilun pelin” periaatteet ja Kansainvälisen olympiakomitean tunnustama ”olympia-aate”.² Artikkelissani kuitenkin lähestyn eettisyyttä suppeammasta näkökulmasta kuin tutkielmassani: rajaan tarkastelun dopingproblematiikan pariin. Aikaisemmassa tutkimuksessa suomalainen urheiluyleisö, urheilun tukijat ja mediakin ovat nimenneet dopingin yhdeksi huippu-urheilun suurimmista uhkakuvista.³

Hyödynnän diskurssianalyttista tutkimusotetta, jolla pyritään nostamaan esiin tietoa, joka edustaa tietyn ryhmän yhteisesti jakamia näkemyksiä. Keräämäni haastatteluaineiston ensimmäisessä analyysivaiheessa poistin tulkin kannalta tarpeettomat ilmaisut, minkä jälkeen muodostin relevanteista ja merkityssisällöltään yhtenevistä lausumista ryhmiä. Viimeisessä vaiheessa tiettyä laajempaa keskustelua edustaneet lausumien ryhmät saivat uudet nimittäjät, joista voidaan käyttää nimitystä diskurssi. Siihen on mahdollista viitata myös puheenpartena tai tulkintarepertuaarina.⁴

Millä tavoin huippu-urheilun eettiset periaatteet ilmenevät urheilijoiden toiminnassa? Millaiseen arvoperustaan urheilijat kokevat antidopingin kiinnittyvän, ja mistä johtuu, että dopingrikkomuksia silti tapahtuu?

Henkilökohtaisen valinnan diskurssi

Ensimmäisessä havaitsemassani diskurssissa omaa toimintaa perustellaan sääntöjen noudattamisena sekä riippumattomuutena kanssakilpailijoiden päätöksistä. Urheilijat mieltävät oikeanlaisen etiikan rakentuvan pohjimmiltaan esimerkiksi toisten ihmisten huomioimisen, kansainvälisen tasa-arvon, omantunnon tai kristillisyyden kautta. Tämän diskurssin yhteistä arvoperustaa edustaa pelkistetty vastaus suoraan kysymykseen: keitä eettisyys erityisesti koskee?

Minusta se koskee kaikkia kaikessa elämässä ja siinä on kyse arvoista ja että asiat tehdään oikein sillä lailla, ettei kuseteta ihmisiä.

Periaatteiden lähempi tarkastelu osoittaa dopingista kieltäytymisen yhdistyvän yksinomaan urheilua koskeviin kysymyksiin. Kiellettyjä aineita ja menetelmiä vastustetaan kolmen argumentin nojalla; ne ovat luottamus sääntöihin, keskittyminen omaan tekemiseen, ja turvautuminen yleisesti järkipäraseen sekä oman edun mukaiseen toimintaan. Ohessa esimerkkejä urheilijoiden antamista perusteluista:

Yleensä kisojen parhaat joutuu testiin plus että tämä testaustoiminta, mikä on nykyään, että on ilmoitettava huippu-urheilijan päivittäinen olinpaikkatietonsa. Jos sitä ei tee, niin luultavasti tulee sanktioita, että mie näen, että testaustoiminta on tasapuolista.

Itte urheilijana oon vaan joutunut tekemään sen päätöksen, että itte toimin puhtaasti ja muut tehkööt mitä haluaa ja en oo ees halunnut uskoo siihen tai en oo halunnu ajatella sitä, mitä muut tekee, koska sitten ois ollu tosi vaikee urheilla ja se ois vaikuttanut siihen.

Kyllähän etiikan pettäminen urheilijan osalta lähtee aina urheilijasta ittestä, mutta siinä voi olla taustavaikuttajat helpottamassa sitä päätöstä tähän etiikan pettämiseen [...] . Urheilijan pitää ite osata vetää ne rajat, missä se oma etiikka kulkee tai ylipäätään missä se yleinen etiikka kulkee ja miettiä niitä omia suhtautumisia tähän yleiseen etiikkaan nähen.

Huomionarvoista tässä on se, että dopingrikkomusten seuraamuksia ei rinnasteta normaaliin lainsäädäntöön, varsinkaan jos tapauksiin ei liity muuta kuin urheilun omista säännöistä lipeämistä. Urheilijat ovat toki tietoisia dopingongelman kytkeytymisestä yhä useammin myös urheilun ulkopuolisten sääntöjen rikkomiseen, jolloin asiaa ei voi enää pitää urheilun sisäisenä kysymyksenä.

Dopingin tuomitsemisen voidaan katsoa edustavan vain sitä puolta, joka on suunniteltu palvelemaan tasavertaista kilpailuasetelmaa. Tästä huolimatta henkilökohtaisen valinnan ei koskaan koettu olevan taloudellisten motiivien ohjaamaa, vaan toiminnan taustalle nostettiin perinnettä, kasvatuksellista vastuuta ja ystävyysuhteita. Ne viittaavat taloudellisen pääoman sijasta kulttuuriseen ja sosiaalisen pääomaan. Jälkimmäisten seikkojen merkitystä korostettiin toisenlaisillakin näkemyksillä:

Yhteiskunta muuttuu, mutta tota tämä urheilu muuttuu hitaammin ja ihmisten mielikuvat urheilijasta muuttuu hitaammin ja urheilijat muuttuu jatkuvasti sen yhteiskunnan mukana, että niitten on sopeuduttava siihen, mutta tota tosiaan niinku se mielikuva, mitä se urheilu on, se tulee jonkin verran perässä ja sieltähän se kumpuaa niistä vanhoista menestyksen ajoista.

Kilpailutilanteen toisinaan aiheuttamia voimakkaita reaktioita voidaan pitää urheilijan julkisivun eräänlaisena romahtamisena.⁵ Tällainen kullissien kaatuminen saattaa henkilökohtaiseen valintaan liittyen ilmentää toiminnan harkinnallisuuden pettämistä:

Suorituksessa se ihminen muuttuu semmoseksi, et siinä ollaan niinku sellanen luonnon oma tilanne. Ihminen muuttuu tietyllä lailla sellaseksi, et se niinku luonnon vaistot ohjaa sitä ja adrenaliini purskahtaa ja siinä on niinko sallittua se, että tuota niin silloin ei pysty ajattelemaan selkeästi, mutta tota se että niinku jos sellasia tilanteita on, niin media toki sitä käyttää hyväksi ja saa siitä hyviä uutisia jos tulee purkauksia.

Omiin valintoihin on urheiluyhteisön lisäksi vaikutusta myös dopingvalvontaa ylläpitävillä organisaatioilla, kuten Suomen Antidopingtoimikunnalla. Suhde dopingkontrolliin perustuu yksiselitteisiin normeihin, ei siis esimerkiksi toisten ihmisten kunnioittamiseen. Tässä asiassa liikkumata oikean ja väärän määrittelyssä on kyetty kaventamaan lähes olemattomaksi. Urheilijat tiedostavat, että niin urheilua seuraava yleisö kuin dopingvalvontaa ylläpitävä järjestelmäkin voivat riistää heiltä maineen. Suurin pelote tulee sääntöpykälistä ja niitä saattavista rangaistuskäytännöistä.

Kansallisen toiminnan diskurssi

Tämä diskurssi muodostui analyysissäni lausumista, jotka haastattelemani urheilijat tavalla tai toisella yhdistivät kansakuntiin tai kansallisiin ryhmiin.

Erääksi yhteiseksi tekijäksi osoittautui määritelmien liittyminen yksinomaan entisten sosialististen valtioiden järjestelmiin. Yleisimmin käytetyt ilmaukset, joilla tällaisia asenteita tuotiin keskusteluissa esiin, olivat ”itäblokin maat”, ”itäeurooppalaiset” ja ”itänaapuri”. Ilmaisuja yhdisti toisiinsa negatiivinen sävy, eikä näitä ideologisesti latautuneita lausumia haluttu rinnastaa oikeaksi ymmärrettyyn eettisyyteen.

Voimakkaimmillaan ideologinen jännite ja urheilukansakuntien lähtökohtainen eriarvoisuus nousivat haastatteluissa esiin seuraavasti:

Jos tota itänaapuria ajattelee, niin siellä ei ne oo välttämättä ne valmentajat, jotka tekee niitä asioita vaan se on niinko joukkueenjohto, pomot plus lääkärit. Valmentajat saattaa olla niinko urheilijatkin vain osa sitä systeemiä.

Kyllähän se jos jossakin on toteutettu muutaman kymmenen ihmisen kansanmurha ja telotettu kaikki niinku vähänkään sivistyneemmät ihmiset, niin se moraalikäsitys on vähän erilainen siin tilassa. Että jos se on tavallaan kitketty pois se moraaliksi kansasta, niin ei sitä voi olettaa, että toimitaan samoilla pelisäännöilläkään.

Epäilyjen laaja, mutta usein hieman epämääräinen kohdentuvuus saattoi ilmetä myös tähän tapaan:

Jos tasavertaisia oltaisiin, niin kaikkia testattaisiin yhtä paljon ja kaikilla ois samat säännöt tai kaikkien pitäis toimia samalla tavoin, kirjoitella näitä paikallaolomerkintöjä ja vastaavia, että en usko että ollaan.

Ihmisoikeus toteutuu minun mielestä huippu-urheilussa, mutta sitten myös sekin on otettava huomioon, että tasa-arvo ei toteudu kaikkien maiden tai maanosien kesken.

Eihän täällä tiedetä yhtään, miten muualla testausta suoritetaan.

Säännöistä ajateltiin poikettavan ensisijaisesti joko rahan tai kunnian vuoksi. Raha ja kunnia liitettiin kuitenkin laajempaan kontekstiin, mikä johtunee urheilijoille voimakkaaksi muodostuneesta kytkennästä ”itäblokkiin”. Urheilu nähtiin olevan tietyissä maissa oiva mahdollisuus parantaa sosiaalista asemaa ja elinolosuhteita.

*(Etelä-Suomen Sanomat
26.2.2001)*

Sinänsä raha ja kunnia on vaivatonta yhdistää toisiinsa, koska menestymistä seuranneella kunnialla voitiin aikaisemminkin ansaita suotuisa asema, jota taas pystyttiin hyödyntämään parempien elinolosuhteiden saavuttamiseksi. Siihen aikaan verrattuna ammattilaisurheilun raha on kuin uudenlainen pelimerkki, joka tarjoaa nopean ja muista tekijöistä riippumattoman tien kohentaa elintaso. Urheilijat yhdistivät toisten kilpailijoiden kunnioittamisen ja dopingin vastustamisen rahaan ja kunniaan samankaltaisin ilmaisin:

Siihen on varmasti kaksi pääsyytä, miksi dopingia käytetään. Ensimmäiseksi tulee mieleen ihmisen kunnianhimo, joka ajaa etiikan ohi. Toisena tulee sitten että niin kauan kun huippu-urheilussa tietyissä lajeissa pyörii raha ja dopingin avulla voidaan sitä omaa tulostasoa parantaa, niin se kiinnostaa joitakin ihmisiä. Se keinotekoinen suoritusten parantaminen ja sitä kautta taloudellisen hyödyn hankkiminen, että kunnianhimoa mie pi-

dän suurimpana syynä dopingin käyttöön.

Varmaan valta, en mie tiä et onks se ees raha. Kyllä se varmaan niillä raukka venäläisillä on se raha, mutta en mie tiä onks se kellään muulla.

Se dopingkäsitys on, jos niinku puhutaan Pohjoismaista, niin dopingkäsitys on se, että [...] jos niinku aattelee konkreettisesti tablettia, joka parantaa suorituskyyä, niin sitä ei saa laittaa suuhunsa, mutta sit taas esimerkiksi mä nyt otan itäblokin maat, jossa moraalikäsitys on erilainen, niin siellä ne rajat on määritelty, että ei saa käyttää jotain kiellettyä ainetta tai siitä ei saa jäädä kiinni. Eliikkä se tarkoittaa sitä, että kukaan ei kiellä sua laittamasta sitä tablettia suuhun ja sitä kautta parantamasta omaa suorituskyyä, mutta tuota siitä ei vaan saa jäädä kiinni ja siinä on se raja.

Tuloksellisesti ohjautuvan toiminnan diskurssi

Kolmannelle ja viimeiselle diskurssille on tyypillistä toiminnan tuottavuuden ja hyödyn asettaminen kaikkien muiden näkökohtien edelle. Tällainen hyötynäkökulma näyttäytyy lausumien punaisena lankana, joskin haastattelemani urheilijat itse esiintyivät vastakkaista arvomaailmaa tunnustavana ryhmänä. Heidän mielestään jotkut muut urheilijat tavoittelivat turvattua toimeentuloa. Sääntörikkomusten taustalta osoitettiin toisin sanoen syitä, jotka liittivät ne tarkoituksenmukaiseen taloudelliseen hyötyyn.

Dopingsäännöistä poikkeamisen koettiin nyt ensimmäistä kertaa koskettavan vakavasti lukuisia suomalaisia. Kiellettyjen aineiden ja menetelmien käyttöä ei silti pidetty mitenkään suurena ongelmana, sillä rikkomusten katsottiin rajautuvan suhteellisen pieneen ryhmään.

Merkittävänä tekijänä tämän diskurssin kytkeytymisessä dopingaiheeseen on ajattelun kääntyminen sisäänpäin. Urheilijan ajatusmaailmaa määrittelee vain ja ainoastaan hänen oma urheilu-uransa:

Se sellainen pieni maailma, ettei nähä ollenkaan urheilun ulkopuolelle normaalielämään, vaan et se on se ainut ja tehään kaikkensa sen eteen.

Huippu-urheilun ”pieneen maailmaan” viitattiin muillakin samankaltaisilla ilmaisuilla, kuten ”intohimolla”, ”mustavalkoisuudella”, ”turhalla innokkuudella” ja ”höyryämisellä”. Urheilun hallitseva rooli elämässä ei vielä sinänsä tarkoita siirtymistä sallitulta alueelta kielletylle vyöhykkeelle. Oikeanlaista suhteellisuudentajua käyttäen sitä voidaan pitää enemmänkin vahvuutena, jonka potentiaali on tarpeen mukaan siirrettävissä toisiin kohteisiin. Rikkomusten todennäköisyyden nähtiin kasvavan merkittävästi silloin, kun intomieli saa tietyissä olosuhteissa vääristyneen muodon.

En mie taija tietää ketään urheilijaa, joka ois sitä mieltä koskaan ollu julkisesti, että on ihan ok, jos kaikki käyttäis oikeesti, mutta tota kyllä sitä aina pystyy havainnoimaan joistakin ihmisistä, että toi on kyllä luonteeltaan sellanen niin härski, että pystyis varmaan käyttämään ja pystyis elämään sellasta kaksoiselämää.

Aikaisemmin kävi jo ilmi se, jos on rahhaa tai niin sanotusti rahapalkintoja esimerkiksi ja on taloudellisesti tiukkaa, niin se saattaa hämärtää ihmisen etiikkaa ja käyttää kiellettyjä keinoja, menetelmiä tai aineita tuloksen parantamiseksi, mutta kuitenkin pitkälti mie uskon, että siinä on ajatus siitä, että siinä vaiheessa jos on tiukkaa, että pystyy harrastamaan intohimoaan. Siinä ei ole silloin kysymys kunnianhimosta vaan intohimosta, johon ei ole taloudellisia resursseja, niin silloin tosiaan etiikka hämärtyy.

Dopingin käytön urheilijat katsoivat siten viime kädessä perustuvan fanaattisuuteen. Siihen mahdollisesti vaikuttaa määrättyjä henkilökohtaisia ominaisuuksia ja taloudellisia näkökohtia. Yhtymäkohta kansallisen toiminnan diskurssiin löytyy dopingin perimmäisestä tarkoituksesta: molemmissa diskursseissa pyritään kohentamaan elinolosuhteita. Entisiin itäblokin valtioihin liittyen tämä tarkoittaa ensisijaisesti sosiaalista kohoamista, kun taas Suomessa ja ehkä suurimmassa osassa muita länsimaita kysymys on elintason säilyttämisestä sellaisella tasolla, että täysipainoinen keskittyminen urheiluun onnistuu.

Intohimon toteuttamisessa saatetaan itse asiassa tietoisesti olla jopa valmiit lupumaan joistakin ylellisyyksistä ja valita tilalle askeettinen elämäntapa. Tällainen asenne on tunnettujen tarinoiden mukaan kautta aikojen siivittänyt antautuneesti urheiluun suhtautuvia suomalaisurheilijoita menestykseen.

Pohdinta

Jotta saavutettaisiin toimiva ja urheilun koko kenttään soveltuva eettinen sopimuksellisuus, urheilijat tulisi huomioda siinä missä muutkin toimijat. Minkä tahansa tärkeän toimijaryhmän sivuuttaminen tuottaa aina sanelupolitiikan vaikutelman. Urheilijat joutuisivat tällöin käytännössä pelinappulan rooliin, ainoana tehtävänään palvella niiden toimijoiden intressejä, jotka ovat tavalla tai toisella onnistuneet saavuttamaan vaikutusvaltaisen aseman huippu-urheilun säätelystä.

Haastattelemieni huippu-urheilijoiden etiikkaa koskevissa kannanotoissa doping oli ainoa aihe, joka tuotiin esiin jokaisessa diskurssissa. Urheilijat antoivat dopingille vaihtelevia tulkintoja, mutta kokonaisuudessaan he eivät nähneet sitä yhtä suurena uhkana kuin urheilun muut toimijat. Tämä epäsuhta selittyy havaintojeni mukaan sillä, että henkilökohdaisella tasolla dopingin vetovoimaan ei haluttu uskoa eikä kiellettyihin keinoihin turvautumista pidetty ominaisena Suomen nykyiselle urheilu-kulttuurille. Omaa valintaa vahvisti vakaumus sääntöjen toimivuudesta, keskittyminen omaan tekemiseen sekä luottamus myös muiden urheilijoiden järkipäiseen toimintaan.

Miksi eettisiä periaatteita kaikesta huolimatta rikotaan? Säännöt ja periaatteet unohdetaan yleisimmin sellaisissa toiminnoissa, jotka diskurssien tasolla yhdistyvät kansakunnan etuun ja tuloksellisuuden ihanteeseen. Ilmeistä on myös se, että mitä rajatumminkin säännöt ja periaatteet koskevat vain ja ainoastaan urheilua, sitä todennäköisemmin niitä kierretään.

Kiinnostavaa oli havaita sekin, että urheilijat sijoittivat itsensä kansallisen toiminnan yhteydessä osaksi korkeaa moraalia tunnustavaa ryhmää, jolla on melko pitkälti yhteinen arvomaailma. Kyseinen ryhmä samaistettiin voimakkaasti pohjoismaisuuteen, Skandinaviaan, jonka vastakohdaksi koettiin entisen itäblokin maat. Hyvällä syyllä voidaan kuitenkin kysyä, millä tavoin Suomi, pohjoismaat ja korkea urheilumoraali todella kuuluvat yhteen? Ainakaan vuoden 2001 MM-hiihtojen yhteydessä Norjasta ja Ruotsista singonneet syytökset ja irvailut eivät tue tuollaista oletusta.⁶

Kun viimeistelin opinnäytettäni kesällä 2010, tiedotusvälineet kertoivat norjalaisen huippukävelijän jääneen juuri ennen yleisurheilun EM-

kisoja kiinni epohormonin käytöstä. Tapauksen suomalainen uutisointi oli varsin niukkaa. Jos vastaava kohtalo olisi koskenut kansainvälisen tason suomalaista urheilijaa, tšekäläinen yleisö olisi varmasti saanut lukea sekä läntisten naapurimaiden että oman median laveat versiot tapahtumien kulusta.

Viitteet

1. Johannes Kohonen: ”Hinnalla millä hyvänsä vai perinteitä kunnioittaen? Huippu-urheilun eettisyys urheilijan silmin”, pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto 2010.
2. http://www.olympic.org/Documents/olympic_charter_en.pdf, 10–11 (tarkistettu 1.10.2011); http://www.slu.fi/reilu_peli/ (tarkistettu 1.10.2011).
3. Hannu Itkonen ym., *Media urheilun tulkeina ja tekijänä*. Jyväskylän yliopiston liikuntatieteiden laitos 2008, 50–57.
4. Tommi Hoikkala, ”Teun A. van Dijkin diskurssianalyysi”, teoksessa Klaus Mäkelä (toim.), *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus 1990, 147–151; Arto Jokinen, ”Diskurssianalyysin kourissa. Sotilasteksteissä muotoutuva miehiisyys”, teoksessa Marianne Liljeström (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino 2004, 200–202.
5. Vrt. Erving Goffman, *Arkielämän roolit*. Suom. Erkki Puranen. Helsinki: WSOY 1971, 32–35.
6. Ks. Sari Kopra, *Mäntyrannan tabrasta Lahden skandaaliin. Urheilu ja suomalainen identiteetti vuosina 1972–2001 doping-tapausten valossa*. Helsinki: LTS 2004, 42–46.